

Prve riječi o zabavištima u Hrvatskoj

Štefka Batinić, muzejska pedagoginja
Hrvatski školski muzej, Zagreb

Kad je 1869. godine u Zagrebu otvoren prvi dječji vrtić, bio je to početke jedne nove pedagoške discipline – koji je popraćen i prvim stručnim tekstovima i publikacijama tadašnjih stručnjaka iz područja pedagogije. Ovaj tekst bavi se trima samostalnim publikacijama o zabavištima nastalim u posljednja dva desetljeća 19. stoljeća. Poseban naglasak stavljen je na 'Rukovođ za zabavište' Antonije Kassowitz-Cvijić, knjigu koja je još desetljećima nakon objavljivanja bila jedino djelo te vrste u hrvatskoj pedagoškoj literaturi.

U 233. broju *Agramer Zeitung*, 12. listopada 1869. Godine, objavljena je vijest o otvaranju prvog dječjeg vrtića u Zagrebu. Riječ je bila o privatnom vrtiću Antonije Cvijić Lukšić, otvorenom po uzoru na slične institucije koje su se iz Njemačke već proširile na ostale europske zemlje i Sjevernu Ameriku. U dječjem vrtiću gospođe

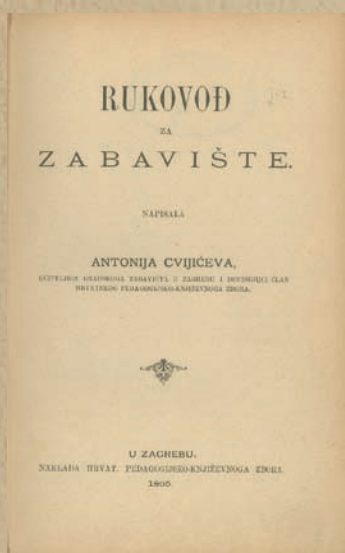
Antonije Cvijić, piše dalje u spomenutim novinama, djeca će imati priliku u svojoj nježnoj dobi zabavljati se na primjeren način, graditi s drvenim kockama, slagati štapiće i krugove, plesti, šivati, izrezivati itd. Uz to će još i pjevati, gimnasticirati, slušati priče i bajke, a sve s ciljem zadovoljenja djetetove potrebe za igrom i aktivnošću,

odnosno s ciljem njegova pravilnog duhovnog i tjelesnog razvoja u razdoblju od treće do sedme godine života. Prvo zagrebačko zabavište otvoreno je nepuna četiri desetljeća nakon prvih Fröbelovih dječjih vrtića u Njemačkoj i samo sedam godina nakon prvog bečkog dječjeg vrtića. Prvi veći prilog o zabavištu objavio

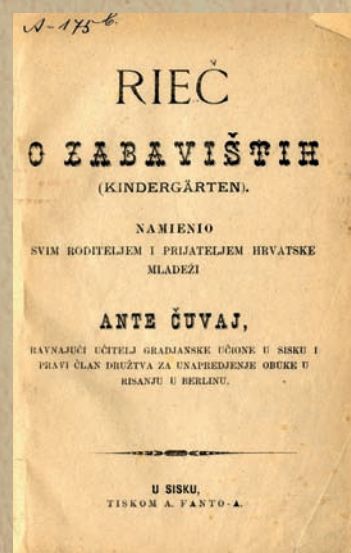
Pripremili smo za vas

Rukovođ za zabavište Antonije Cvijić

Teorija zabavišta nepoznatog autora

Rieč o zabavištih Antuna Čuvaja

je Ivan Perkovac u pet nastavaka prvog godišta *Vienca*, počevši od broja 42, 6. studenoga 1869. godine. Već sljedeće godine u *Napretku* o tome piše Stjepan Basariček, preuzevši, u nedostatku bolje hrvatske riječi, od Perkovca pojam *zabavište*, iako po njegovu mišljenju u potpunosti ne odgovara svrsi i pojmu zavoda koje Nijemci zovu 'Kindergarten' (dječji vrt) i koji pruža lijepu usporedbu s prirodnim vrtom. Nadalje, na prvoj općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini 1871. godine Stjepan Basariček govori o zabavištima kao 'najmlađem mezimčetu današnje pedagogije' te predlaže da se najprije u Zagrebu podigne uzorno uređeno zabavište s kojim bi se mogao spojiti zavod za obrazovanje zabavišnih odgojitelja i odgojiteljica, da se zatim osnivaju i u ostalim mjestima te da se uz potporu zakonodavstva i vlade povremeno obrazuju zabavišni

Praktična primjenjivost knjige *Teorija zabavišta razvidna je po brojnim uputama za buduće zabavišne učiteljice od ustrojstva zabavišta do metodike rada u njima i u tom smislu doista pruža važne informacije o radu prvih dječjih vrtića po Fröbelovu modelu u Hrvatskoj.*

odgojitelji i odgojiteljice na glasovitim njemačkim zabavištima. Školski zakon iz 1874. godine propisuje osnivanje zabavišta uz svaku žensku preparandiju, a 1878. godine Odjel za bogoštovlje i nastavu Kr. zemaljske vlade donosi naredbu o ustrojstvu zabavišta, kao neobaveznih institucija kojima je zadaća potpomoći i nadopuniti obiteljski odgoj te pripremiti djecu za školu. U takvom se ozračju u pedagoškoj periodici te u godišnjim školskim izvješćima počinju javljati rasprave o zabavištima koje su bile pretežito afirmativnog karaktera. Tako primjerice Ante Felingstein u *Godišnjem izvještaju obćih pučkih dječćakih i djevojačkih učiona sl. i kr. grada Osieka* 1880. godine piše o zabavištima kao o korisnim zavodima za malu djecu koje bi i kod nas trebalo oživotvoriti u

Antun Cuvaj (1854.-1927.) je u vrijeme pisanja rasprave o zabavištu bio učitelj u Građanskoj školi Sisku. Godine 1887. imenovan je školskim nadzornikom za pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji, a umirovljen 1913. godine. Autor je brojnih udžbenika i pedagoških knjiga, a njegova *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije (...)* u 11 svezaka (Zagreb, 1910-1913) nezaobilazan je izvor za istraživače povijesti pedagogije i školstva u Hrvatskoj.

gradovima i većim mjestima. U izvješću zagrebačkih pučkih škola iz 1883. godine je rasprava Josipe Žitković *Rieč o zabavištu* u kojoj se u kratkim crtama opisuje geneza i način rada Fröbelovih zabavišta te njihova rasprostranjenost u europskim državama. Iz spomenute rasprave doznajemo da je osim u Zagrebu privatnih zabavišta bilo u Sisku, Karlovcu, Samoboru, Petrinji i Varaždinu te da su početkom 1880-ih

Wesen des Kindergaretn, Der Kindergarten) i drugih. Knjižica je, kako stoji u podnaslovu, namijenjena svim roditeljima i prijateljima hrvatske mladeži. Iako skromna opsegom, izazvala je zapažen i ne baš povoljan kritički osvrt Gjure Šimončića u 14. broju *Hrvatskoj učitelja* 1880. godine. Šimončić prigovara Cuvaju neprimjeren i roditeljima nerazumljiv jezik, manjkavo određenje važnosti i zadaće zabavišta te osobito nedostatak odnosno neisticanje religioznog, tj. kršćanskog duha u zabavištu. Cuvaj odgovara u *Napretku* pozivajući se na autoritete čijim se djelima služio i poručuje kritičaru da ubuduće dobro prouči stvari o kojima sudi.

Formatom i opsegom veća od Cuva jeve je publikacija o zabavištu, bez naslovne stranice, ali rukom napisanim naslovom *Teorija zabavišta*, koja se čuva u Pedagoškoj knjižnici Hrvatskoga školskog muzeja. Knjiga ima 62 stranice, bez sadržaja, podataka o autoru, mjestu i godini izdanja. Najvjerojatnije je nastala 80-tih godina 19. stoljeća za potrebe nastave za zabavišne učiteljice u samostanu sestara milosrdnica u Zagrebu, gdje je 1879. godine otvoren posebni tečaj/odjel za zabavišne učiteljice. Prve dvije školske godine teoriju zabavišta je predavala sestra Angjela Poje, a od 1881./82. do 1896./97. sestra Valerija Grabner. Pretpostavka da je jedna od njih autorica knjige osnovana je iz više razloga. Struktura, sadržaj i stil pisanja nedvojbeno upućuju na zaključak kako je nastala na temelju predavanja. Kad govori o uređenju zabavišta, autor/ica često upućuje na određene slike na tablama koje su se mogle nalaziti u

u Zagrebu otvorena i dva pokusna javna zabavišta – u pučkoj školi na Kaptolu i u Ilici. U kaptolskom je bilo upisano 232, a u iličkom 113 djece.

Publikacije o zabavištima

U nastavku ovog članka pozabavit ćemo se trima samostalnim publikacijama o zabavištima nastalim u posljednja dva desetljeća 19. stoljeća. Prva je brošura Antuna Cuvaja *Rieč o zabavištih (Kindergärten)*, Sisak, 1880. Na 27 stranica Cuvaj ukratko izlaže osnove zabavišta – od definicije i povijesnog razvoja preko odgojnih sredstava do odnosa zabavišta prema obitelji i školi. Na početku ističe kako se služio knjigama Köhlera (*Die Praxis des Kindergartens*), Webera (*Katechismus der Kindergärtnerie*), Seydlera (*Die Mittel der Kindergarten-Erziehung*,

razredu. Indikativno je i određenje svrhe i zadaće zabavišta. Svrha odgoja, a time i zabavišta, je 'odgojiti nezrela jošte čovjeka za glavnu mu životnu svrhu – spas duše' i dalje odgojiti pitomca za životno zvanje koji će 'prema volji Božjoj promicati ne samo svoje dobro, već i dobro cieloga čovječanstva'. Prva je zadaća zabavišta 'da dijete upozna s Bogom', što će se postizati ne učenjem katekizma kao u školi, nego kratkim molitvicama, pjesmicama i pripovijetkama, a druga je zadaća uvođenje djeteta u svijet i ljudsko društvo. Kao da je autor/ica poslušao Cuvajeva kritičara Šimončića koji smatra da se zabavišta moraju rukovoditi religioznim odnosno, tamo gdje su djeca kršćanska, kršćanskim duhom, a za nedostatak toga duha kod Fröbela, čija je ideja inače *prekrasna*, okrivljuje *ireligiozno* i protukršćansko vrijeme.

Teorija zabavišta nipošto se ne bavi samo teorijom. Štoviše, praktična primjenjivost knjige razvidna je po brojnim uputama za buduća zabavišna učiteljice od ustrojstva zabavišta do metodike rada u njima i u tom smislu doista pruža važne informacije o radu prvih dječjih vrtića po Fröbelovu modelu u Hrvatskoj. Autor/ica se, kao i Cuvaj u svojoj knjižici, poziva na Augusta Köhlera, Fröbelova nasljednika, čija je knjiga *Die Praxis des Kindergartens* (1871.) doživjela više od 30 izdanja i bila vjerojatno jedan od najpopularnijih priručnika o dječjim vrtićima posljednjih desetljeća 19. stoljeća.

Köhlera citira i Antonija Cvijić, kći Antonije Cvijić-Lukšić, učiteljica gradskog zabavišta u Zagrebu i autorica *Rukovođa za zabavište*, najpoznatije i 'prve knjige te struke u Hrvatskoj' kako je najavljena u *Napretku*. *Rukovođ* je objavljen 1895. godine kao 31. knjiga u *Knjižnici za učitelje* Hrvatskoga

Antonija Kassowitz-Cvijić (1865.-1936.) je nakon pedagoške izobrazbe u Beču dobila mjesto učiteljice u Zagrebu, a zatim je od 1883. godine zabavišna učiteljica te od 1884. do 1897. godine i voditeljica zabavišta u zagrebačkoj Ilici. Udajom se zbog ondašnjeg školskog zakona morala odreći učiteljskog mjesta. Nastavila se baviti književnim i publicističko-novinarskim radom, a od 1928. godine radi u Arhivu grada Zagreba. Bila je dopisna članica Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, članica Matice hrvatske i Braće Hrvatskoga Zmaja.

Školski zakon iz 1874. godine propisuje osnivanje zabavišta uz svaku žensku preparandiju, a 1878. godine Odjel za bogoštovlje i nastavu Kr. zemaljske vlade donosi naredbu o ustrojstvu zabavišta, kao neobaveznih institucija kojima je zadaća potpomoći i nadopuniti obiteljski odgoj te pripremiti djecu za školu.

pedagoško-književnog zbora u nakladi od 2.200 primjeraka. U travanj-skom broju *Napretka* iz 1896. godine nadalje stoji kako je djelo namijenjeno svima koji se zanimaju za zabavišta, no ponajprije mladom ženskom naraštaju koji se kani posvetiti odgoju i obrazovanju podmlatka te mladim hrvatskim majkama kao smjerokaz kako primjereno odgajati djecu. Također se ističe kako je djelo prilagođeno našim prilikama i naprednim zahtjevima pedagogije te uza sve to zasnovano na dugogodišnjoj praksi same autorice. *Rukovođ* je dobio *Grand prix* na svjetskoj izložbi u Parizu 1900. godine.

Rukovođ za zabavište kruna je pedagoškog rada Antonije Kassowitz-Cvijić. Riječ je o knjizi u kojoj je u tri dijela na 239 stranica izložena cjelokupna problematika zabavišta. U prvom dijelu daje se povijesni pregled odgojnih zavoda za malu djecu (pjestovališta, čuvališta i zabavišta) s najvećim osvrtnom na prinos Friedricha Fröbela, utemeljitelja dječjih vrtića, koje mi, kako kaže A. Cvijić, zovemo *zabavište*, 'čime se hoće reći, da se u njemu djeca zabavljaju i time uzgajaju'. Drugi, najveći dio knjige nosi naziv *Teorija zabavišta*, a bavi se najvećim dijelom odgojnim sredstvima odnosno igrom kao temeljem odgojnog rada u zabavištu. Fröbelove igračke i *zabavice* potanko su opisane, popraćene crtežima i jasnim uputama odgajateljica. Posljednji dio knjige posvećen je

uređenju zabavišta, a obuhvaća prostorna i organizacijska pitanja – uređenje zgrade, igrališta i vrta, pohađanje zabavišta, raspored sati, upravljanje zabavištem i organiziranje svečanosti. Od prvih *rieči* o zabavištima u časopisima do sveobuhvatnog priručnika prošlo je 15-ak godina. Za početke jedne nove pedagoške discipline u zemlji sa iznimno nepovoljnom obrazovnom strukturom i infrastrukturom to je lijep rezultat, osobito ako znamo da će *Rukovođ za zabavište* biti još desetljećima jedino djelo te vrste u hrvatskoj pedagoškoj literaturi.

Literatura:

1. Basariček, S. (1870.): *Zabavišta*. Napredak, 11(1-3), str. 3-3, 9-10, 17-18.
2. Basariček, S. (1871.): *Zabavišta*. U: I. obća hrvatska učiteljska skupština u Zagrebu. Zagreb: Centralni odbor I. obće hrv. uč. skupštine, 1871. Str. 137-145.
3. Cvijić, A. (1895.): *Rukovođ za zabavište*. Zagreb: Hrvatski pedagoški-književni zbor.
4. Čuvaj [Cuvaj], A. (1880.): *Rieč o zabavištih (Kindergärten)*. Sisak: Tiskom A Fanto-a
5. Čuvaj [Cuvaj], A. (1880.): *Uzruk na kritiku, što ju je napisao g. Gj. Š. o knjižici: 'Rieč o zabavištih'*. *Napredak*, 21(28 i 29), str. 444-446, 459-461.
6. Dvadeset četvrta redovita glavna skupština Hrvat. pedagog.-književnoga zbora. (1896). *Napredak*, 37(14), str. 221-223.
7. Fellingstein, A. (1880.): *Zabavišta ili djetinji vrtovi kako ih Niemci nazivaju, su veoma koristni zavodi za malu djecu*. Godišnji izvještaj obćih pučkih dječćakih i djevojačkih učiona s. i kr. grada Osieka koncem školske godine 1879/80. Osijek, str. 3-14.
8. Izvješća djevojačkih škola u samostanu ss. milosrdnica u Zagrebu, 1878-1905.
9. Jerand, D. (1942.): *Život i rad Antonije Kassowitz-Cvijić*. *Napredak*, 83(5-6), str. 179-182.
10. [Perkovic, I.] I. P. (1869.): *Zabavište*. Vienac, 1(42, 43, 45, 46, 49), str. 732-733, 751-752, 799-800, 821-822, 874-875.
11. [Šimončić, G.] (1880.): *Rieč o zabavištih*. Hrvatski učitelj, 4(14), str. 219-220.
12. Žitković, J. (1883.): *Rieč o zabavištu*. Godišnje izvješće gradske više djevojačke i obćih pučkih dječćakih učiona sl. kr. i glavn. grada Zagreba koncem školske godine 1882/3. Zagreb, str. 22-32.

Pripremili smo za vas